

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

MD m.fl. ./ riksåklagaren ang. grovt häleri m.m.

(Hovrätten för Västra Sveriges dom 2019-12-12 i mål B 3498-18)

Högsta domstolen har beslutat att riksåklagaren ska svara skriftligen på överklagandena. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Kort om domen

Hovrätten har dömt FH för häleri, grovt brott, enligt 9 kap. 6 § andra och tredje styckena brottsbalken under tiden 6 februari 2015 – 30 juni 2017 och grovt häleri under tiden 1 juli 2017 – 6 februari 2018.

Hovrätten har funnit styrkt att FH bedrivit näringsverksamhet och under de angivna tidsperioderna medvetet har förvärvat eller mottagit varor som skäligen kunde antas vara frånhända andra genom brott, vilket försvårat ett återställande av godset. Även om förvärv eller mottagande av varor måste ha skett vid flera olika tillfällen har de ägt rum i en pågående rörelse och med ett sådant tidsmässigt samband att de enligt hovrätten ska bedömas som ett brott. Värdet på varorna uppgick, även vid en försiktig beräkning, till flera miljoner kronor. Med hänsyn till det betydande värdet på godset bedömdes häleribrottet som grovt.

Hovrätten har dömt KA, MS och RR för medhjälp till FHs häleribrott till villkorlig dom och dagsböter.

Hovrätten har vidare dömt MD för häleri, grovt brott, under tiden 28 april 2017 – 30 juni 2017 och grovt häleri under tiden 1 juli 2017 – 28 april 2018.

Hovrätten har funnit styrkt att MD bedrivit näringsverksamhet och under de angivna tidsperioderna medvetet har förvärvat eller mottagit varor som skäligen kunde antas vara frånhända andra genom brott, vilket försvårat ett återställande av godset. Merparten av varorna har förvärvats av FH. På motsvarande sätt som när det gäller FH bedömer hovrätten att det är fråga om ett brott. Även vid en försiktig uppskattning av varornas värde anser hovrätten det vara betydande. Häleribrottet bedöms därför som grovt.

KA, MS, RR och MD har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet.

FH har inte överklagat hovrättens dom.

Frågorna i målet

Jag har valt att disponera svarsskrivelsen utifrån följande frågor som lyfts fram i de tilltalades överklaganden.

- Vad krävs för att beviskravet ”skäligen kan antas” ska anses uppfyllt?
- Har FH begått ett eller flera häleribrott?
- Finns det förutsättningar för att döma KA, MS respektive RR för medhjälp till häleri enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken?
- Är gärningsbeskrivningen tillräckligt preciserad?

MD har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet. Fråga är om ett ”blankt” överklagande i vilket det hemställdes om att senare få inkomma med anförande av grunder och skäl för prövningstillstånd. Så synes emellertid inte ha skett. MD har åtalats i en separat stämningsansökan och hans brott har inget omedelbart samband med de medhjälpbrott som KA, MS och RR dömts för. Jag kan inte se att domen mot MD innehåller några tydliga prejudikatintressanta frågor och avser därför inte att beröra den närmare (jfr även 54 kap. 13 § rättegångsbalken).

Grunder

Beviskravet

Den rättsliga regleringen

Enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken döms den för häleri som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott. Brottet brukar benämnas näringshäleri.

Paragrafen, som inte innefattar ett krav på ett styrkt förbrott, tillkom genom lagstiftning som trädde i kraft år 1980. Bakgrunden till bestämmelsen var att kravet på styrkt förbrott vid häleri hade visat sig ibland leda till olämpliga konsekvenser. Som ett exempel på detta angavs i propositionen att polisen vid husrannsakan hos någon som misstänktes för brott beslagtagit en mängd föremål som inte gärna kunde ha förvärvats på ett legalt sätt. Den misstänkte förnekade stöld och hävdade att han hade köpt godset av en okänd samtidigt som egendomen inte kunde härledas till någon anmäld stöld. Om åtal i en sådan situation väcktes för häleri, frikändes den tilltalade inte sällan därför att förbrott inte ansågs styrkt. Som en följd därav återlämnades den i beslag tagna egendomen till honom eller henne. Till förmån för en lösning som innebar att kravet på styrkt förbrott slopades ansågs tala intresset av att effektivt kunna ingripa straffrättsligt i fall där någon köper vad som i realiteten är stöldgods. Till detta kom den principiella synpunkten att det alltid är klandervärdigt att ta befattning med egendom under omständigheter som objektivt sett ger anledning anta att godset har frånhänts annan genom brott. Det ansågs med fog kunna hävdas att man när det finns sådana omständigheter bör avstå från att köpa en sak eller ta annan befattning med den. Av dessa skäl kom departementschefen till slutsatsen att bestämmelserna i brottsbalken om sakhäleri borde kompletteras med en straffbestämmelse för den som tar befattning med egendom under omständigheter som ger skälig anledning anta att godset har frånhänts annan genom brott (se prop. 1979/80:66 s. 12 f.).

De ansvarsgrundande sätten att ta befattning med egendom är begränsade till förvärv och mottagande. I propositionen konstaterades att de dåvarande bestämmelserna om sakhäleri och sakhäleriförseelse omfattade en lång rad åtgärder och att en så vidsträckt kriminalisering inte var motiverad i fall där krav på styrkt förbrott inte uppställs, särskilt vid beaktande av att även ansvar för medhjälp till häleriförseelse kunde ifrågakomma. En begränsning av de straffgrundande sätten att ta befattning med stöldgods behövdes därför. De förfaranden som i första hand ansågs vara av intresse var olika former av förvärv, t.ex. köp, byte och gåva. Eftersom man fick räkna med invändningar om att egendomen inte förvärvats utan endast mottagits t.ex. för förvaring, borde därför också mottagande vara ansvarsgrundande. Vidare hade övervägts att kriminalisera även försäljning av egendom. I de fall som ansågs straffvärda, nämligen där en tjuv eller en hälare säljer stöldgods, ansågs han normalt kunna hållas ansvarig för det sätt som egendomen kommit i hans besittning. Att lagföra honom för det sätt på vilket han avhänder sig egendomen var då inte påkallat (se a. prop. s. 14 och 63).

I specialmotiveringen konstaterades att den nya bestämmelsen innebar att gärningsmannen skulle dömas även om det inte var utrett att något förbrott ägt rum, förutsatt att han eller hon hade skälig anledning anta att så var fallet. Vidare uttalades följande (se a. prop. s. 23 f.).

Erfarenhetsmässigt kan det i de fall som den nya straffbestämmelsen avses träffa föreligga svårigheter att fullt ut klarlägga de närmare konkreta förhållandena kring ett förvärv eller ett mottagande. Ofta torde emellertid utredningen klart ge vid handen att den misstänkte innehar egendom av sådan omfattning, sådant slag eller sådan yttre beskaffenhet att det finns skälig anledning anta att egendomen har frånhänts annan genom brott. Förhållandena kan då inte sällan antas vara sådana att det framstår som uppenbart att förvärvet eller mottagandet har skett under motsvarande omständigheter och att förutsättningarna för tillämpning av straffbestämmelsen sålunda föreligger.

Bestämmelsen fick sin slutliga utformning och placering i 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken utifrån Lagrådets yttrande. Lagrådet uttalade bl.a. följande (se a. prop. s. 132).

Lagrådet vill därför förorda den utformningen av ifrågavarande rekvisit att förvärvet eller mottagandet skall avse "något som skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott". Innebörden härav är att förhållandena vid förvärvet eller mottagandet, i den mån de låter sig klarläggas, och övriga förhållanden som föreligger i fråga om egendomen tillsammans skapar en totalbild som är ägnad att inge föreställningen att det rör sig om egendom som åtkommit genom brott. Omständigheter som blir att beakta är sådana som egendomens art, mängd och utseende samt arten av förvärvarens eller mottagarens verksamhet; även annat, t.ex. den överlämnandes förhållanden, kan tas i beaktande.

Eftersom det är fråga om ett objektiva brottsrekvisit - som skall vara täckt av uppsåt vid tiden för förvärvet eller mottagandet - är det endast omständigheter som inträffat eller förhållanden som föreligger vid denna tidpunkt som kan beaktas. Omständigheter som inträffar efter förvärvet eller mottagandet kan således inte inverka på bedömningen. Däremot är omständigheter som förelåg vid tiden för förvärvet eller mottagandet men som blir kända först senare att beakta vid prövningen huruvida - objektiva sett - skälig anledning föreligger till antagande att egendomen frånhänts annan genom brott. I de hälerifall som man främst vill komma åt torde det vara mera sällan som hanteringen avslöjas i det ögonblick förvärvet eller mottagandet sker. I stället torde fallet vanligen rullas upp genom att man kommer på ett omfattande innehav av misstänkt stöldgods. Innehavet är enligt förslaget inte kriminaliserat och det utgör ett förhållande som uppkommit efter förvärvet eller mottagandet. Det kan alltså inte läggas till grund för bedömningen av om det objektiva rekvisitet är uppfyllt. Däremot kan det vara möjligt att dra slutsatser av omständigheterna kring innehavet när det gäller att fastställa förhållandena vid tiden för förvärvet eller mottagandet.

Lagrådet konstaterade vidare att det objektiva rekvisitet ska vara täckt av uppsåt och att alla former av uppsåt kan ifrågakomma. När det gäller rekvisitet "skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott" torde kravet på uppsåt få anses uppfyllt om den misstänkte kände till de faktiska förhållanden på vilka bedömningen grundas. Däremot bör inte krävas att han också själv gjort den bedömningen. Om den misstänkte vid förvärvet eller mottagandet inte hade kännedom om omständigheter av den art att de gav anledning antaga att det var fråga om frånhänt egendom, ska han frikännas även om det vid prövningen av

åtalet eller åtalsfrågan har framkommit omständigheter som talar för att egendomen var stulen eller annars frånhänd genom brott (se a. prop. s. 132 f.).

I NJA 1986 s. 374 "De stulna silverföremålen" yrkade riksåklagaren i första hand ansvar för näringshäleri enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken. Den tilltalade hade i näringsverksamhet köpt silverföremål som stulits från ett museum. Det förelåg således ett styrkt förbrott. Enligt Högsta domstolen kan bestämmelsen tillämpas även i sådana situationer. Högsta domstolen redovisade uttalandena i förarbetena till bestämmelsen, bl.a. vad Lagrådet anfört om innebörden av att förvärvet eller mottagandet ska avse "något som skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott". Vidare uttalade Högsta domstolen följande.

Riksåklagaren, som förklarar sig godta Åke A:s inför domstolarna lämnade uppgifter, har såsom omständighet vilken utgör anledning att egendomen skäligen kan antas vara åtkommen genom brott främst åberopat att silverföremålen måste ha sett värdefulla ut. Riksåklagaren har också åberopat, att säljaren var okänd för Åke A, att säljaren hade silverföremålen i en plastpåse, att han ej företedde någon fångeshandling och att han begärde mer betalt än han erbjöds. Däremot har riksåklagaren - såsom hans talan får förstås - inte åberopat silverföremålens värde i och för sig.

Vad angår silverföremålens utseende framgår av utredningen att köpet gällt ett antal mindre silverföremål - bägare, tumlare och skedar - som fortfarande tillverkas. För den som saknar närmare kännedom om antikviteter kan föremålens utseende inte anses utgöra något säkert tecken på att föremålen på en annan marknad betingat ett väsentligt högre pris. Föremålens utseende kan med hänsyn härtill inte anses utgöra omständighet som föranleder att egendomen skäligen kan antas vara frånhänd annan genom brott. Inte heller övriga av riksåklagaren åberopade omständigheter är var för sig eller sammantagna av sådan beskaffenhet. Åtalet för häleri skall därför ogillas.

Doktrinen

Nils Jareborg m.fl. uttalar följande om rekvisitet "skäligen kan antagas vara frånhänd annan genom brott" (se Jareborg/Friberg/Asp/Ulväng, *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2 uppl., 2015, s. 283).

2. De relevanta förbrotten är desamma som vid sakhäleri. Något förbrott behöver emellertid inte styrkas. Det räcker med att egendomen **skäligen kan antas vara frånhänd annan genom brott**. Omständigheterna skall objektivt sett ge någon i gärningsmannens position skälig anledning anta att saken är frånhänd annan genom brott. I andra sammanhang är "skälig anledning anta" en formulering som hänför sig till ett krav på personlig culpa. Här avses med "skäligen kan antas" i stället en bevisnivå som utgör ett led i beskrivningen av brottsobjektet. Vad som straffbeläggs är ett objektivt risktagande i förhållande till förvärv eller mottagande av stöldgods osv.

Underlaget för bedömningen är omständigheter som föreligger vid gärningen. Vad som inträffar därefter saknar betydelse. En annan sak är att vid gärningen föreliggande omständigheter kan bli kända först i efterhand. Enligt förarbetena

ska sålunda åtal ogillas, om det blir utrett att något frånhändande genom brott inte har förekommit, även om den misstänkte själv hade skälig anledning anta (eller trodde) att egendomen var frånhänd annan genom brott. Det räcker med andra ord inte alltid med att gärningsmannen är ”objektivt oaktsam”. Resning blir aktuell om det först efter lagakraftvunnen dom blir klarlagt att egendomen inte var frånhänd annan genom brott.

För bedömningen relevanta faktorer är sådant som egendomens art, utseende och pris, men även de yttre omständigheterna vid gärningen, den andres förhållanden och vad sorts verksamhet gärningsmannen bedriver. I praktiken avslöjas brott först efter gärningen, i samband med att ett omfattande innehav av misstänkt stöldgods eller dylikt upptäcks. Omständigheterna kring innehavet kan dock ofta ge anledning till antaganden om förhållandena vid tiden för förvärvet eller mottagandet.

Hovrättens bedömning

Som nämnts i det föregående har hovrätten funnit styrkt att FH i sin näringsverksamhet har förvärvat eller mottagit varor som skäligen kunde antas vara frånhända andra genom brott. KA, MS och RR har dömts för medhjälp till FHs häleribrott.

Hovrätten har funnit utrett att FH innehaft ett mycket stort antal varor, häribland 63 396 varor som tagits i beslag vid husrannsakan i två förhyrda Shurgard-förråd. FH hävdade att han köpt sina varor på marknader, i dagligvarubutiker och andra butiker samt av personer som kom till marknaderna och sålde större partier. När det gäller frågan om FH förvärvat eller mottagit varor som skäligen kunnat antas vara frånhända annan genom brott uttalade hovrätten följande.

Hovrätten konstaterar att det i sig inte är olagligt att inneha en ovanligt stor mängd varor men att det genom mängden och arten varor kan dras slutsatser när det gäller att fastställa förhållandena vid förvärvet eller mottagandet. Med beaktande av framför allt mängden varor anser hovrätten att det är uteslutet att FH har bedrivit sin verksamhet genom att i butiker leta upp kampanjvaror och även anans köpa varor billigt i butiker eller på marknader.

Vad gäller inköpen av större partier varor har FH enligt egen uppgift köpt varor från personer han saknat närmare kännedom om och utan att ställa mer ingående frågor om var varorna kom ifrån samt i huvudsak utan att få kvitton. Därtill kommer att FH har bedrivit sin verksamhet utan bokföring. Vidare har delar av varorna utgjorts av stöldgods, varit stöldmärkta eller haft larmetiketten kvar och bestått av receptfria läkemedel. Dessa omständigheter sammantaget med vad som framkommit om de platser där FH har gjort inköpen talar med styrka för att han insett att godset skäligen kunde antas vara frånhämt andra genom brott.

Hovrätten anser även att mängden varor som FH uppenbarligen har förvärvat trots avsaknaden av inkomster, är svårförenlig med ett legalt införskaffande. Detta särskilt då det får förutsättas att varorna skulle säljas till priser som är konkurrenskraftiga på bland annat marknader. Därtill har FH gjort överföringar på

förhållandevis stora belopp, i några fall till personer som förekommer i stöld- eller hälerisammanhang.

Vidare har FH sålt produkter på Tradera och hyrt förråd i andra personers namn. Enligt hovrättens uppfattning talar dessa omständigheter snarare för att han vill dölja sin verksamhet än att han vid skilsmässan velat dölja saker från sin fru. Hovrätten beaktar även att FH till polisen har lämnat in falska kvitton och anser att hans uppgifter om dessa ter sig som en efterhandskonstruktion, särskilt med hänsyn till att samma typ av kvitton har funnits hos MS och KA.

Sammantaget anser hovrätten att omständigheterna skapar en totalbild av att det rör sig om egendom som åtkommits genom brott. Hovrätten beaktar särskilt godsets art, mängd och utseende samt omfattningen av FHs verksamhet.

Hovrätten finner det styrkt bortom rimligt tvivel att FH medvetet har förvärvat eller mottagit varor som skäligen kunde antas vara frånhända andra genom brott, vilket försvårat ett återställande av godset. .-.-

Min bedömning

Som framgått i det föregående infördes den i målet aktuella bestämmelsen om näringshäleri på grund av att kravet på styrkt förbrott vid häleri hade visat sig leda till olämpliga konsekvenser. Som ett exempel på detta angavs i förarbetena att polisen vid husrannsakan hos någon som misstänks för brott beslagtar en mängd föremål som inte gärna kan ha förvärvats på ett legalt sätt. Om den misstänkte förnekade brott och påstod att han köpt godset av en okänd samtidigt som egendomen inte kunde härledas till någon anmäld stöld gick den misstänkte ofta fri och godset fick återlämnas till denne. Detta ansågs som mindre tillfredsställande.

Situationen i det nu aktuella målet är snarlik den som beskrivs i förarbetena. Vid husrannsakan i två förhyrda förråd beslagtogs ett mycket stort antal varor, 63 396 stycken. FH hävdade att han köpt varorna av personer som han inte kunnat namnge. Det är således fråga om en sådan typsituation som bestämmelsen i 9 kap. 6 § andra stycket avser att träffa.

Som framgått i det föregående är det de omständigheter som föreligger vid gärningen som utgör underlaget för bedömningen. Vad som senare inträffar saknar således betydelse. För bedömningen relevanta faktorer är sådant som egendomens art, utseende och pris, men även de yttre omständigheterna vid gärningen, den andres förhållanden och vad sorts verksamhet gärningsmannen bedriver. I den vanligt förekommande situationen att brott avslöjas i samband med upptäckten av ett omfattande innehav av misstänkt stöldgods kan det emellertid, som Lagrådet uttalade, vara möjligt att dra slutsatser av omständigheterna kring innehavet när det gäller att fastställa förhållandena vid tiden för förvärvet eller mottagandet.

Hovrätten har dragit slutsatser om förhållandena vid FHs förvärv av varorna utifrån att det varit fråga om en mycket stor mängd varor. Vidare har varornas art beaktats. Vidare har omständigheter kring FHs verksamhet vägts in, såsom t.ex. att han inte bokfört sin näringsverksamhet, att han saknat inkomster och att han sålt varor på Tradera och hyrt förråd i andra personers namn. Hovrätten har även beaktat att FH lämnat in falska kvitton till polisen. Vidare har hovrätten vägt in att FH, enligt vad han själv uppgett, köpt in större partier av varor från personer han saknat närmare kunskap om och utan att ställa mer ingående frågor om var varorna kom ifrån samt i huvudsak utan att få kvitton. Delar av dessa varor har utgjorts av stöldgods, varit stöldmärkta eller haft larmetiketten kvar. Hovrätten har vidare beaktat vad som framkommit om de platser han sagt sig ha gjort inköpen på.

Jag delar hovrättens uppfattning att FH i sin näringsverksamhet har förvärvat eller mottagit varor som skäligen kan antas vara frånhända andra genom brott. Enligt min mening har hovrätten tillämpat bestämmelsen om näringshäleri, som konstruerades på lagrådets inrådan, på det sätt som förutsattes i förarbetena. Jag kan inte se att en prövning av denna fråga skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Har FH begått ett eller flera häleribrott?

Den rättsliga regleringen

I bestämmelsen om näringshäleri straffbeläggs att i näringsverksamhet, eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, förvärva eller motta något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

I propositionen till bestämmelsen uttalades i specialmotiveringen följande om frågan om brottsenhet (se prop. 1979/80:66 s. 25).

Som har påpekats under remissbehandlingen är brottet till sin natur sådant att varje fall skall bedömas som ett särskilt brott. Den omständigheten att "vanemässigt" och "större omfattning" ingår i brottsbeskrivningen har alltså inte avsetts ge brottet karaktär av ett s.k. kollektivdelikt (jfr Beckman m.fl., Kommentarer till Brottsbalken I, 4:e upplagan s. 59-60).

I detta sammanhang kan det också finnas skäl att nämna att enligt 9 kap. 6 § tredje stycket ska vid bedömningen av om näringshäleri ska bedömas som grovt brott särskilt beaktas om gärningen har avsett betydande värde eller varit av särskilt farlig art. Den särskilda brottsrubriceringen för grovt brott och angivandet av de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt infördes genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2017. I propositionen uttalades följande (se prop. 2016/17:131 s. 63).

Häleri har en för alla svårhetsgrader av brottet gemensam brottsbeteckning i 9 kap. 6 § brottsbalken. Den högre straffskalan för grovt brott infördes 1993. I förarbetena betonas allvaret i häleribrott som bedrivs i stor omfattning, med internationell anknytning och som avser stora värden (se prop. 1992/93:141 s. 37 f.). Dessa uttalanden talar därmed för att vissa sådana faktorer nu bör nämnas bland dem som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett häleribrott är grovt.

Högsta domstolen fann i rättsfallet NJA 2013 s. 654 att det vid gradindelningen av häleri är naturligt att jämföra med de omständigheter som har betydelse för motsvarande bedömning vid stöld, bedrägeri och förskingring. Bland sådana faktorer angavs särskilt att godset haft ett betydande värde, att gärningsmannen haft betydande vinning och att häleriet utgjort ett led i en organiserad brottslighet eller annars varit vanemässigt eller yrkesmässigt bedrivet.

En kvalifikationsgrund som tar sikte på omfattningen av den brottsliga verksamheten kan medföra svårigheter vid rättstillämpningen. Enligt regeringens mening finns det därmed en risk att ett rekvisit som anger att det vid bedömningen av om brottet är grovt särskilt ska beaktas om verksamheten har bedrivits i stor omfattning felaktigt kan tolkas som att det ska göras en sammanläggning av flera brott. Något sådant rekvisit bör därför inte införas.

En verksamhet kan emellertid vara av stor omfattning därför att gärningsmannen vid ett och samma tillfälle har ett stort antal objekt i sin besittning. I dessa fall avser verksamheten ofta också ett betydande värde - eller bereder gärningsmannen betydande vinning - vilket talar för att brottet bör bedömas som grovt. Om gärningen har varit av särskilt farlig art - t.ex. därför att den har föregåtts av planering, bedrivits inom ramen för organiserad brottslighet, haft internationell anknytning eller liknande - bör detta också tala för att brottet bedöms som grovt.

Här kan noteras att i NJA 2013 s. 654 "Pälshäleriet" konstaterade Högsta domstolen att stöldbrott enligt fast praxis brukar bedömas som grovt om det tillgripnas värde motsvarar fem basbelopp. Som en jämförelse kan nämnas att år 2017 motsvarade fem prisbasbelopp 224 000 kronor.

Hovrättens bedömning

Som nämnts i det föregående har hovrätten funnit styrkt att FH bedrivit näringsverksamhet och under angiven tid medvetet ha förvärvat eller mottagit varor som skäligen kunde antas vara frånhända andra genom brott, vilket försvårat ett återställande av godset. Även om förvärv eller mottagande av varor måste ha skett vid flera olika tillfällen har de ägt rum i en pågående rörelse och med ett sådant tidsmässigt samband att de enligt hovrätten ska bedömas som ett brott. Värdet på varorna uppgick, även vid en försiktig beräkning, till flera miljoner kronor. Med hänsyn till det betydande värdet på godset bedömdes häleribrottet som grovt.

Min bedömning

Inledningsvis bör noteras att FH inte överklagat hovrättens dom genom vilken han dömts för grovt häleri till två års fängelse.

Av de ovan redovisade förarbetsuttalandena framgår att varje förvärv eller mottagande av egendom utgör ett eget brott och att en sammanläggning av flera brott inte ska göras vid bedömningen av om brottet är grovt, även om det är fråga om en verksamhet som har bedrivits i stor omfattning.

De nu nämnda förarbetsuttalandena torde emellertid förutsätta att det står klart vid hur många tillfällen och när i tiden förvärv eller mottagande av egendom har skett. Så är emellertid av naturliga skäl ofta inte fallet. I propositionen till bestämmelsen uttalades således att det erfarenhetsmässigt i de fall som den nya straffbestämmelsen avses träffa kan föreligga svårigheter att fullt ut klarlägga de närmare konkreta förhållandena kring ett förvärv eller ett mottagande. Ofta torde emellertid utredningen klart ge vid handen att den misstänkte innehar egendom av sådan omfattning, sådant slag eller sådan yttre beskaffenhet att det finns skälig anledning anta att egendomen har fränhänts annan genom brott. Förhållandena kan då inte sällan antas vara sådana att det framstår som uppenbart att förvärvet eller mottagandet har skett under motsvarande omständigheter och att förutsättningarna för tillämpning av straffbestämmelsen sålunda föreligger. Vidare bör nämnas att Lagrådet uttalade att förhållandena vid förvärvet eller mottagandet, *i den mån de låter sig klarläggas*, och övriga förhållanden som föreligger i fråga om egendomen tillsammans skapar en totalbild som är ägnad att inge föreställningen att det rör sig om egendom som åtkommit genom brott. Lagrådet uttalade vidare att de hälerifall som man främst vill komma åt vanligen torde rullas upp genom att man kommer på ett omfattande innehav av misstänkt stöldgods. Innehavet är enligt förslaget inte kriminaliserat och det utgör ett förhållande som uppkommit efter förvärvet eller mottagandet. Det kan alltså inte läggas till grund för bedömningen av om det objektiva rekvisitet är uppfyllt. Däremot kan det vara möjligt att dra slutsatser av omständigheterna kring innehavet när det gäller att fastställa förhållandena vid tiden för förvärvet eller mottagandet.

I det nu aktuella fallet har hovrätten funnit utrett att det vid husrannsakan i två förhyrda förråd från FH beslagtogs ett mycket stort antal varor, 63 396 stycken. FH hävdade att han köpt varorna av personer som han inte kunnat namnge. Hovrätten konstaterade att förvärv eller mottagande av varor måste ha skett vid flera olika tillfällen. Men vid hur många tillfällen och när detta skett gick inte att klarlägga. Med hänsyn till syftet med lagstiftningen och de redovisade förarbetsuttalandena anser jag att bestämmelsen om näringshäleri tveklöst måste kunna tillämpas även i en sådan situation. Det vore orimligt om en tilltalad inte skulle kunna fällas till ansvar bara på grund av att det inte går att fastställa hur många brott denne har begått.

FH ska således dömas för näringshäleri. Antingen kan man, som hovrätten gjort, bedöma samtliga förvärv eller mottagande av varor som ett brott, eller döma för häleri vid ett okänt antal tillfällen under den aktuella tidsperioden. Enligt min mening ligger det nära till hands att hantera saken på det sätt som

hovrätten gjort. Frågan är emellertid i målet av endast teoretisk betydelse. Oavsett om det är fråga om ett eller flera brott är detta eller dessa att bedöma som grovt/grova brott. Hovrätten har funnit utrett att värdet på de varor FH förvärvat eller mottagit uppgått till flera miljoner kronor. Det är således sammantaget fråga om varor med ett mycket betydande värde. Eftersom rubriceringsfrågan alltid ska bedömas utifrån en helhetsbedömning kan, vid upprepade brott, det sammanlagda beloppet vara av betydelse (jfr NJA 2007 s. 973). Vidare har FHs verksamhet varit av stor omfattning därför att han vid ett och samma tillfälle har haft ett stort antal objekt (63 396 stycken) i sin besittning. Verksamheten har också varit organiserad, FH har engagerat flera andra personer för att, efter att han mottagit varorna, förflytta, förvara och omsätta dessa. Jag anser således att det inte kan råda någon tvekan om att FH ska dömas för grovt häleri oavsett om det är fråga om ett eller flera brott. Inte heller kan jag se att den nu aktuella frågan om brottsenhet är av betydelse för bestämmandet av påföljd.

FH har dömts för häleri, grovt brott, och grovt häleri under tiden den 6 februari 2015 – 6 februari 2018. För detta brott gäller en tioårig preskriptionstid. Oavsett om det anses vara fråga om ett eller flera brott kan preskription således inte ha inträtt. Detta gäller för övrigt även om brottet/brotten skulle anses vara av normalgraden. Ingen tvekan kan heller råda om att domens rättskraft omfattar samtliga fall av förvärv och mottagande av egendom under den angivna tidsperioden i det angivna geografiska området (Västra Götalands län).

Mot bakgrund av det sagda anser jag att en prövning av frågan om brottsenhet inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Finns det förutsättningar för att döma KA, MS respektive RR för medhjälp till häleri enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken?

Den rättsliga regleringen

Som nämnts döms den för näringshäleri som i näringsverksamhet, eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

Av 23 kap. 4 § brottsbalken framgår att ansvar som är föreskrivet för viss gärning ska ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd.

En medverkansgärning behöver inte vara en medverkan till brottet från dettas början till dess slut. Det brottsliga förhållandet får emellertid inte vara avslutat. Ansvar kan således följa för medhjälp till ett redan fullbordat brott så länge

detta inte är avslutat (se NJA 1949 s. 529, NJA 1972 s. 429, NJA 2000 s. 372 och NJA 2009 s. 3).

I NJA 1972 s. 429 dömdes den tilltalade för medhjälp till en annan persons överlåtelse av narkotika. Medhjälpsgärningen bestod i att hon, efter att köparen mottagit den sålda varan (och brottet fullbordats) medverkat till att driva in betalningen. Enligt Högsta domstolen var en rimlig tolkning av brottsbeskrivningen att, när en narkotikaöverlåtelse sker i form av försäljning, till överlåtelsen och därmed till det straffbara förfarandet hänföra även säljarens mottagande av den motprestation som han betingat sig för den sålda varan, oavsett om denna prestation fullgöres efter det att köparen mottagit varan. Den straffbara verksamheten kom i så fall att pågå även efter brottets fullbordande. Att uppfatta brottsbeskrivningen på detta sätt ansågs överensstämma med vad man vanligen inlägger i ordet "överlåta" och i vart fall inte strida mot det allmänna språkbruket, för vilket det snarare skulle vara främmande att på tal om försäljning bortse från ett så väsentligt moment som köpeskillningens erläggande. Enligt Högsta domstolen låg det vidare i linje med de motiv som uppbar lagstiftningen att tolka brottsbeskrivningen på detta sätt.

Rättsfallet NJA 2000 s. 372 avsåg ett åtal för medhjälp till skattebedrägeri. Huvudbrottet bestod i att någon annan än den tilltalade genom oriktig uppgift föranlett att mervärdesskatt tillgodoräknats ett bolag med för högt belopp. Brottet hade fullbordats redan i och med att mervärdesskattedeclarationen med den oriktiga uppgiften kommit in till skattemyndigheten. Den tilltalade påstods ha främjat brottet genom att såsom bud på ett postkontor kvittera ut ett belopp motsvarande den ingående mervärdesskatten. Högsta domstolen uttalade bl.a. följande.

Det är en omdiskuterad fråga huruvida ansvar kan följa för medhjälp till ett redan fullbordat brott. Avgörande anses vara om brottet också är avslutat. Det är många gånger vanskligt att avgöra om ett brott kan anses pågå även efter det att det fullbordats och om ett senare handlande skall ses som en medverkansgärning eller som ett fristående, efterföljande brott. Är det fråga om ett brott som inte är perdurerande, kan det vara av betydelse om gärningen äger rum i omedelbar anslutning till brottets fullbordande. Av betydelse kan också vara brottets beskaffenhet. (Jfr Jareborg, Straffrättens ansvarslära, 1994 s 111 ff, Holmqvist m fl, Brottsbalken - En kommentar, s 23:55 f och Elwin, Häleribrottet, s 260 ff; se även bl a NJA 1949 s 529, 1963 s 574 och 1972 s 429.)

Det kan visserligen sägas, som också Riksåklagaren pekat på, att ett skattebedrägeri inte är till någon nytta för gärningsmannen om inte också de kontanta medel som bedrägeriet omfattar kommer i dennes hand. För ansvar för skattebedrägeri krävs det emellertid över huvud taget inte att det brottsliga handlandet föranlett någon förmögenhetsöverföring (jfr prop 1971:10 s 244). Det är för straffansvar tillräckligt att skattemyndigheten påför skatt med för lågt belopp eller tillgodoräknar skatt med för högt belopp. Därefter kan gärningsmannen inte genom någon ytterligare åtgärd anses fortsätta begå brottet (jfr Berg m fl, Kommentarer till Brottsbalken III, 4 uppl 1994, s 435 f). Det har inte påståtts annat än att William H först ca 14 dagar efter det att deklARATIONEN kom in till skattemyndigheten mot-

tog uppdraget att som bud kvittera ut de aktuella medlen. Eftersom skattebedrägeriet då varit avslutat, kan William H:s handlande inte föranleda ansvar för medhjälp till skattebedrägeri.

Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborg konstaterar att en medverkansgärning kan förövas före eller samtidigt med medverkansobjektet, men inte efter det att detta avslutats. Vidare uttalas följande (se Asp/Ulväng/Jareborg, Kriminalrättsens grunder, 2 uppl., 2013, s. 439 f., fotnoterna har utelämnats).

8. .-.-. Det är inte sällan svårt att avgöra om en medverkansgärning i nära anslutning till ett brotts fullbordan skall bedömas som medverkan eller som ett utnyttjande av en av annan åstadkommen situation eller efterföljande hjälp (se t.ex. BrB 9:6–7a och 17:11–12). En särskild svårighet ligger i att hjälp som givits i efterhand kan ha föregåtts av ett löfte att hjälpa till eller något annat som har karaktär av uppmuntran att begå brott. Om ett avtal om efterföljande hjälp slutits i förväg föreligger tveklöst medverkan.

9. Att ett brott är fullbordat innebär dock i och för sig inte att det är **avslutat**. Detta är särskilt tydligt vid s.k. perdurerande brott. Ett brott är perdurerande om det innebär att ett visst tillstånd uppstår, t.ex. ett frihetsberövande, och preskriptionstid inte börjar löpa förrän detta tillstånd upphört (se t.ex. BrB 4:1–2). Vid andra brott bör nog krävas, att medverkansgärningen äger rum i omedelbar anslutning till brottets fullbordan. Annars undermineras de bedömningar som gjorts beträffande särskild kriminalisering i vissa fall av efterföljande medhjälp.

10. Särskilda svårigheter bereder **gränsdragningen mellan häleri och medverkan till förbrott**. Ett "ohederligt" köp kan vara medverkan till förskingring eller olovligt förfogande (BrB 10:1 respektive 10:4), men det kan också vara häleri (BrB 9:6), nämligen om förfogandebrottet har fullbordats på ett tidigare stadium. När någon, efter det att en stöld har fullbordats, har hjälpt till med att transportera bort det stulna, har ibland dömts för medhjälp till stöld och ibland för häleri. Avgörande bör vara om främjandet – som kan bestå antingen i ett löfte eller erbjudande om senare hjälp eller i befattning med det som stjäls – inletts innan huvudbrottet avslutats. När omhändertagandet sker i omedelbar anslutning till tillgreppet bör medhjälp anses föreligga.

Av 23 kap. 4 § tredje stycket brottsbalken framgår att varje medverkande ska bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger den medverkande till last. Det står vidare klart att den subjektiva täckningen vid främjande måste hänföra sig till såväl huvudgärningen som medverkansgärningen. Är det fråga om en uppsåtlig gärning fordras att den medverkandes uppsåt, i regel full vetenskap eller likgiltighetsuppsåt, täcker det faktum att han eller hon främjat gärningen med råd eller dåd. Vidare fordras att den medverkande haft uppsåt i förhållande till den konkreta gärning som är huvudbrottet (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken [version 1 januari 2020, JUNO], kommentaren till 23 kap. 4 §, under rubriken Subjektiv täckning).

I rättsfallet NJA 2007 s. 929 handlade uppsåtsbedömningen om främjarens uppsåt i förhållande till huvudbrottet (grovt skattebrott). Den tilltalade i målet hade låtit öppna konton, tagit emot pengar på kontona och tagit ut pengar däri-

från som han överlämnat till två personer som stod åtalade för huvudbrottet; den svarta ersättning som utbetalningarna utgjorde. Högsta domstolen konstaterade att det fick anses klart att den tilltalade haft uppsåt till de faktiska omständigheter som utgjort främjandet och att det för bifall till åtalet därutöver krävdes att denne haft uppsåt (insikts- eller likgiltighetsuppsåt) som täckte att huvudbrottet skulle komma till stånd. Högsta domstolen fortsatte enligt följande.

Enligt den s.k. täckningsprincipen krävs inte fullständig överensstämmelse mellan en tilltalads föreställning om händelseförloppet och det verkliga förloppet (Jareborg, Allmän kriminalrätt s. 334). När flera är inblandade i en brottslig verksamhet har inte alltid varje medverkande vetskap om hur brottet närmare går till, och detta kan inte heller krävas för att uppsåtskravet skall vara uppfyllt. I vilken utsträckning täckning måste föreligga kan inte anges generellt utan får bli beroende av vilken gärning som är aktuell. Ett grundläggande krav är dock att det vid uppsåtliga brott fordras att brottsrekvisiten enligt det tillämpliga straffbudet är täckta av uppsåt. När det gäller skattebrott av det slag som målet avser måste uppsåtet således omfatta att det skall lämnas oriktiga uppgifter till Skatteverket varigenom fara uppkommer för att skatt eller avgift undandras det allmänna. Det krävs emellertid inte att uppsåtet omfattar vilka skatter och avgifter som kan påverkas av handlandet eller exakt vilket belopp som riskerar att undandras (prop. 1995/96:170 s. 159). Inte heller bör det i ett fall som det nu aktuella uppställas krav på att uppsåtet täcker sådana omständigheter som i vilket bolag skatteundrandragandet sker eller vilka personer som står bakom huvudbrottsligheten.

Det var enligt Högsta domstolen inte styrkt att den tilltalade haft insikt om att han genom hanteringen av kontanterna medverkade till skattebrott. Hans egna uppgifter och omständigheterna kring gärningen gav emellertid fog för slutsatsen att han insett att det förelåg en avsevärd risk för att kontanthanteringen ingick som ett led i en verksamhet som innebar att oriktiga uppgifter lämnades till Skatteverket med syfte att undandra staten skatter. Högsta domstolen ansåg det uppenbart att han varit likgiltig inför det förhållandet att hans åtgärder medverkade till ett skatte- och avgiftsundrandande. Det förelåg därför förutsättningar att döma honom för medhjälp till de grova skattebrotten.

Hovrättens bedömning – allmänna utgångspunkter

Under rubriken *Rättsliga utgångspunkter* uttalar hovrätten följande när det gäller frågan om medhjälp till näringshäleri.

Vad gäller medhjälp till brott kan konstateras att en medverkansgärning inte behöver utgöra en medverkan från brottets början till dess slut. Främjandet kan äga rum *innan* brottet begås och *under* det att brottet begås. Den andres förehavande får emellertid *inte* vara *avslutat*. Ett brottsligt förehavande kan alltså fortgå även efter det att brottet nått fullbordanspunkten. Ett främjande av näringshäleri kan bestå av andra åtgärder än främjande av förvärv eller mottagande. Vidare kan främjandet även avse åtgärder efter själva förvärvet eller mottagandet då dessa befattningar inte nödvändigtvis utgör brottets avslutande.

Gärningsbeskrivningen avseende medhjälp

I första hand påstods att FH, KA, MS och RR begått näringshäleribrottet tillsammans och i samförstånd. I andra hand påstods följande.

I vart fall har KA, RR och MS främjat gärningen med råd och dåd enligt följande.

- De har hjälpt till vid försäljning på marknader och vid försäljning på Tradera
- De har transporterat, packat, hanterat och förvarat gods som frånhänts andra genom brott och annan egendom tillhörig verksamheten.
- MS har låtit den försäljning som skett i verksamheten ske under hennes firma och har hyrt försäljningsplatser för verksamheten.
- RR har hyrt ett förråd för verksamheten på Shurgard i Göteborg.

Hovrättens bedömning – KA

Hovrätten har funnit utrett att KA innehaft en icke obetydlig mängd varor, att han stått vid ett försäljningsbord i Slottsskogen och att han sålt varor på Kommersen och via Tradera. Det har enligt hovrätten varit fråga om en mer organiserad och omfattande försäljning än vad KA själv velat tillstå. Hovrätten uttalar vidare följande.

Vid en samlad bedömning av bevisningen anser hovrätten utrett att de varor KA befattat sig med kommer från FHs verksamhet. Utredningen visar dock inte att KA har förvärvat eller mottagit några av varorna. Inte heller kan han anses ha deltagit vid förvärv eller mottagande av dessa på ett sådant sätt att han är att betrakta som gärningsman. Han har inte haft en sådan ställning i förhållande till FH att han ändå ska betraktas som gärningsman. Däremot står det för hovrätten klart att KA har insett att FHs verksamhet befattade sig med stöldgods eller gods som skäligen kunde antas vara frånhänt andra genom brott. Genom att sälja varor och på andra sätt bistå FH med transport och hantering av varor har KA främjat FHs brottslighet på sådant sätt att han ska dömas för medhjälp till häleri, grovt brott och medhjälp till grovt häleri under tiden mellan den 3 juni 2016 och den 6 februari 2018.

Hovrättens bedömning – MS

Hovrätten har funnit utrett att även MS sålt varor på Tradera och Kommersen. Hovrätten uttalar vidare följande.

Vid en sammanvägd bedömning av bevisningen anser hovrätten det utrett att MS sålt varor åt FH. Utredningen visar däremot inte att MS har förvärvat eller mottagit några av dessa varor. Inte heller kan hon anses ha deltagit vid förvärv eller mottagande av dessa på ett sådant sätt att hon är att betrakta som gärningsman. MS har inte haft en sådan ställning i förhållande till FH att hon ändå ska betraktas som gärningsman. Däremot står det för hovrätten klart att MS har insett att FH i sin verksamhet befattade sig med stöldgods eller gods som skäligen kunde antas vara frånhänt andra genom brott. Genom att sälja varor på Tradera och även låna ut sitt F-skattebevis har MS underlättat och främjat FHs brottslighet på sådant sätt att hon ska dömas för medhjälp till häleri, grovt brott och medhjälp till grovt häleri under tiden mellan den 10 april 2016 och den 6 februari 2018.

Hovrättens bedömning – RR

När det gäller RRs medverkan uttalar hovrätten följande.

Den omständighet att RR under en kortare period hyrt ett förråd för FHs räkning talar enligt hovrättens uppfattning inte för att hon varit involverad i FHs verksamhet. Det saknas nämligen stöd för att RR har vistats i förrådet under den tid hon stod som hyrestagare. Inte heller är hennes uppfattning om vad förrådet då användes till så osannolik att den kan bortses från.

RR har dock sålt varor via Tradera. Hon har enligt egna uppgifter öppnat Tradera-kontot för FHs räkning, lagt upp annonser och skrivit in de priser som FH gett henne. Genom den skriftliga bevisningen är det även klarlagt att betalningarna för de försålda varorna gick in på hennes konto. Av stillbilder från Shurgards övervakningsfilm framgår vidare att RR vid flera tillfällen varit vid Shurgards-förråden under samma tid som hon sålde varor på Tradera. Eftersom hon då burit kassar och åkt i hissen som leder till ett av förråden anser hovrätten att slutsatsen kan dras att hon varit inne i förråden och därmed insett vilken omfattning FHs verksamhet haft.

RR har sålt varorna till förhållandevis låga priser, utan att fråga var varorna kom ifrån och utan att se några kvitton. Detta har skett även efter att hon varit i förråden och sett mängden varor där. Hovrätten anser att RR under dessa förutsättningar måste ha insett att det i vart fall fanns en risk för att varorna inte var ärligt åtkomna. Hon har trots det valt att hjälpa FH med försäljningen av varor. Genom att göra detta har hon främjat FHs brottslighet. Även om RR får anses ha medverkat i brottet i mindre omfattning är hennes medverkan inte så ringa att hon ska gå fri från ansvar. Hon ska därför dömas för medhjälp till grovt häleri.

Min bedömning – allmänt

Som framgått i det föregående kan en medverkansgärning förövas före eller samtidigt med medverkansobjektet, men inte efter det att detta avslutats. Vid brott som inte är perdurerande bör krävas, att medverkansgärningen äger rum i omedelbar anslutning till brottets fullbordan. Av betydelse kan också brottets beskaffenhet vara. Avgörande bör vara om främjandet, som även kan bestå i ett löfte om senare hjälpåtgärder, inletts innan huvudbrottet avslutats.

Enligt 9 kap. 6 § andra stycket brottsbalken döms den för häleri som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

Vad som straffbeläggs i bestämmelsen om näringshäleri är således att i en verksamhet förvärva eller motta egendom. Av de ovan redovisade förarbetsuttalandena framgår att brottet till sin natur är sådant att varje fall skall bedömas som ett särskilt brott och att den omständigheten att "vanemässigt" och "större omfattning" ingår i brottsbeskrivningen inte innebär att brottet är att anse som ett s.k. kollektivdelikt. Av propositionen till bestämmelsen framgår att en kri-

minalisering som omfattade flera åtgärder än förvärv och mottagande inte ansågs motiverad. Det hade bl.a. övervägts att kriminalisera även försäljning av egendom, men eftersom en tjuv eller en hälare som säljer stöldgods normalt ansågs kunna hållas ansvarig för det sätt som egendomen kommit i hans besittning ansågs det inte påkallat att kunna lagföra honom för det sätt på vilket han avhänt sig egendomen.

Ett näringshäleribrott fullbordas således när egendom förvärvas eller tas emot. Vid bestämmelsens tillkomst har uttryckligen uttalats att efterföljande åtgärder med egendomen inte omfattas av kriminaliseringen. Medverkan till näringshäleri kan därför enligt min mening förövas före eller samtidigt med att egendomen förvärvas eller tas emot eller i omedelbar anslutning till att så sker. Mot denna bakgrund framstår hovrättens uttalande om att ett främjande av näringshäleri kan bestå av andra åtgärder än främjande av förvärv eller mottagande inte som helt tydligt. Måhända avser hovrätten att ett främjande kan ske genom åtgärder som inte har omedelbar bäring på förvärvet eller mottagandet, t.ex. genom att gå med på att biträda huvudgärningsmannen med försäljning av de varor som tas emot, eller att den försäljning som sker främjar ytterligare förvärv eller mottagande av varor. Hovrätten uttalar vidare att främjandet även kan avse åtgärder efter själva förvärvet eller mottagandet då dessa befattningar inte nödvändigtvis utgör brottets avslutande. Som nämnts anser jag att sådana åtgärder måste vidtas i omedelbar anslutning till att egendomen förvärvas eller tas emot. Åtgärder som vidtas efter brottets avslutande kan emellertid ha föregåtts av ett i förväg givet löfte om att bistå huvudgärningsmannen. I sådana situationer föreligger tveklöst medverkan. I en situation där en medhjälpare fortlöpande säljer varor åt huvudgärningsmannen kan vidare varje försäljning sägas främja senare förvärv och mottaganden av nya varor.

När det gäller främjande av näringshäleri ska den medverkande ha handlat med uppsåt i förhållande till att en annan person i näringsverksamhet, eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

Av förarbetena till bestämmelsen framgår när det gäller rekvisitet "skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott" att kravet på uppsåt torde få anses uppfyllt om den misstänkte vid förvärvet eller mottagandet kände till de faktiska förhållanden på vilka bedömningen grundas. Däremot bör inte krävas att han också själv gjort den bedömningen. Samtidigt uttalas att det i de fall som den nya straffbestämmelsen avses träffa erfarenhetsmässigt föreligger svårigheter att fullt ut klarlägga de närmare konkreta förhållandena kring ett förvärv eller ett mottagande. Ofta torde emellertid utredningen klart ge vid handen att den misstänkte innehar egendom av sådan omfattning, sådant slag eller sådan yttre beskaffenhet att det finns skäligen anledning anta att egendomen har frånhänts annan genom brott. Förhållandena kan då inte sällan antas vara såd-

ana att det framstår som uppenbart att förvärvet eller mottagandet har skett under motsvarande omständigheter och att förutsättningarna för tillämpning av straffbestämmelsen sålunda föreligger. Omständigheter som blir att beakta är sådana som egendomens art, mängd och utseende samt arten av förvärvarens eller mottagarens verksamhet.

När det gäller medhjälp till näringshäleri bestående i att lova eller gå med på att bistå huvudgärningsmannen med åtgärder som t.ex. försäljning av varor som denne förvärvat eller mottagit i sin verksamhet avser uppsåtsprövningen, i likhet med vad som var fallet i rättsfallet NJA 2007 s. 929, något som senare ska inträffa. I 2007 års fall skulle uppsåtet omfatta att det skulle komma att lämnas oriktiga uppgifter till Skatteverket, i det nu aktuella fallet ska uppsåtet omfatta att huvudgärningsmannen kommer att förvärva eller motta varor som skäligen kan antas vara frånhända andra genom brott. Avgörande blir därmed vad den medverkande, när han går med på att bistå gärningsmannen, känner till om den verksamhet huvudgärningsmannen bedriver, avseende t.ex. mängden och typen av varor han eller hon hanterat, prissättningen vid försäljning, förekomsten och redovisning av kvitton etc. Kravet på uppsåt får därmed anses uppfyllt om de omständigheter den medverkande känner till är sådana att det skäligen kan antas att huvudgärningsmannen i sin verksamhet handlar med varor som är frånhända andra genom brott. Uppsåtskravet är också uppfyllt om den medverkande själv gör den bedömningen.

Min bedömning – KA

Hovrätten har ansett det klarlagt att KA och FH är nära vänner. KA har vidare på olika sätt hjälpt FH, varit vid Shurgard-förråden och regelbundet lämnat saker på en marknad på ett bord som tillhörde FH.

Hovrätten har funnit utrett att KA innehaft och sålt varor som kommer från FHs verksamhet och att det varit fråga om en mer organiserad och omfattande försäljning än vad KA själv tillstått. KA har enligt hovrätten insett att FH i sin verksamhet befattade sig med stöldgods eller gods som skäligen kunde antas vara frånhänt andra genom brott. Genom att sälja varor och på andra sätt bistå FH med transport och hantering av varor har KA främjat FHs brottslighet under en tidsperiod på cirka 20 månader.

Hovrätten har således funnit att KA under lång tid bistått FH med försäljning, transport och hantering av varor. KAs försäljningsverksamhet har varit organiserad och omfattande. Han har bl.a. sålt varor på Tradera för sammanlagt 97 893 kr. Genom att gå med på att hjälpa FH med försäljningen och därefter fortlöpande sälja varor har KA enligt min mening främjat FHs förvärv och mottagande av varor. Vetskapen om att KA kommer att hjälpa till med att omsätta varorna har tveklöst underlättat FHs verksamhet och styrkt honom i hans uppsåt att förvärva och motta varor.

Som framgått i det föregående har det enligt hovrätten inte gått att klarlägga vid hur många tillfällen FH förvärvat och mottagit varor. Däremot har det stått klart att detta måste ha skett vid flera olika tillfällen. FH har innehaft ett mycket stort varulager och har själv berättat om flera tillfällen då han säger sig ha förvärvat varor. Fråga har varit om en omfattande verksamhet. Hovrätten har funnit att FHs verksamhet pågått under mer än tre års tid och att KA hjälpt honom med bl.a. försäljning under en tidsperiod på cirka 20 månader. KA har därmed genom att gå med på att hjälpa FH med att omsätta varor främjat dennes verksamhet och de gånger han under dessa 20 månader förvärvat och mottagit varor. Det förhållandet att det inte går att fastställa hur många förvärv det varit fråga om och när dessa skett kan enligt min mening inte innebära att det inte är möjligt att döma KA för medhjälp till FHs brott. KAs medverkansgärning består som nämnts i att han gått med på att hjälpa FH att omsätta varorna, vilket han stått fast vid genom att sälja varor under hela den aktuella tidsperioden. Det kan inte heller krävas att det i målet går att utreda precis när KA lovat FH att sälja hans varor eller hur det gått till när KA mottagit varor från FH. Enligt min mening är det tillräckligt att det är ställt utom rimligt tvivel att KA gått med på att sälja varor åt FH och att han bedrivit en organiserad och omfattande försäljning under lång tid.

KA, som varit vid Shurgard-förråden, har enligt hovrätten insett att FH i sin verksamhet befattade sig med stöldgods eller gods som skäligen kunde antas vara frånhänt andra genom brott. Han får därför när han gick med på att bistå FH med bl.a. försäljning anses ha handlat med uppsåt såväl till medverkansgärningen som till huvudbrottet.

Min bedömning – MS

När det gäller MS har hovrätten noterat att hon själv uppgett att hon är nära vän till FH och att hon varit vid Shurgard-förråden. I hovrättens dom noteras också att MS är i ett förhållande med KA.

Hovrätten har funnit utrett att MS sålt varor åt FH och därutöver lånat ut sitt F-skattebevis till honom. Hovrätten har vidare funnit styrkt att MS har insett att FH i sin verksamhet befattade sig med stöldgods eller gods som skäligen kunde antas vara frånhänt andra genom brott. Genom att sälja varor på Tradera och även låna ut sitt F-skattebevis har MS underlättat och främjat FHs brottslighet under en tidsperiod på cirka 22 månader.

Hovrätten har således ansett det bevisat att MS under lång tid bistått FH med försäljning av varor och med att låna ut sitt F-skattebevis till honom. Hon har bl.a. sålt varor på Tradera för sammanlagt 84 613 kr och därutöver lagt ut en mängd varor till försäljning som sedan inte kommit att säljas (med angivna priser om totalt 117 041 kr). Genom att gå med på att hjälpa FH med försäljningen och därefter fortlöpande sälja varor har MS enligt min mening främjat FHs förvärv och mottagande av varor. Vetskapen om att MS kommer att hjälpa

till med att omsätta varorna har tveklöst underlättat FHs verksamhet och styrkt honom i hans uppsåt att förvärva och motta varor.

Inte heller när det gäller MS anser jag att det förhållandet att det inte går att fastställa vid hur många tillfällen FH förvärvat och mottagit varor och när detta skett innebär ett hinder för att döma henne för medhjälp till FHs brott. MSs medverkansgärning består som nämnts i att hon gått med på att hjälpa FH att sälja varor, vilket hon sedan gjort under hela den aktuella tidsperioden. Det kan inte heller krävas att det i målet går att utreda precis när MS lovat FH att sälja hans varor eller hur det gått till när hon mottagit varor från FH. Enligt min mening är det tillräckligt att det är ställt utom rimligt tvivel att MS gått med på att sälja varor åt FH och att hon bedrivit försäljning under lång tid.

MS, som varit vid Shurgard-förråden, har enligt hovrätten insett att FH i sin verksamhet befattade sig med stöldgods eller gods som skäligen kunde antas vara frånhänt andra genom brott. Hon får därför när hon gick med på att bistå FH med bl.a. försäljning anses ha handlat med uppsåt såväl till medverkansgärningen som till huvudbrottet.

Min bedömning – RR

När det gäller RR noteras i hovrättens dom att hon har ett förhållande med FH.

Hovrätten har funnit utrett att RR har sålt varor via Tradera. Hon har enligt vad hon själv berättat öppnat Tradera-kontot för FHs räkning, lagt upp annonser och skrivit in de priser som FH gett henne. Betalningarna för de försålda varorna gick in på RRs konto. Utrett är vidare att RR vid flera tillfällen varit vid Shurgards-förråden under samma tid som hon sålde varor på Tradera. Hon har vid dessa tillfällen varit inne i förråden och har därmed insett vilken omfattning FHs verksamhet haft.

Hovrätten har således ansett det styrkt att RR bistått FH med försäljning av varor. RR har öppnat konto på Tradera och därefter under cirka fyra månaders tid sålt varor för sammanlagt 55 708 kr, pengar som satts in på hennes konto. RR har också lagt ut en mängd varor till försäljning som sedan inte kommit att säljas (med angivna priser om totalt 40 424 kr). Genom att gå med på att hjälpa FH med försäljningen och därefter sälja varor har RR enligt min mening främjat FHs förvärv och mottagande av varor. Vetskapen om att RR kommer att hjälpa till med att omsätta varorna har tveklöst underlättat FHs verksamhet och styrkt honom i hans uppsåt att förvärva och motta varor.

Inte heller när det gäller RR anser jag att det förhållandet att det inte går att fastställa vid hur många tillfällen FH förvärvat och mottagit varor och när detta skett innebär ett hinder för att döma henne för medhjälp till FHs brott. RR medverkansgärning består som nämnts i att hon gått med på att hjälpa FH att omsätta varorna, vilket hon stått fast vid under den aktuella tidsperioden. Det

kan inte heller krävas att det i målet går att utreda precis när RR lovat FH att sälja hans varor eller hur det gått till när hon mottagit varor från honom. Enligt min mening är det tillräckligt att det är ställt utom rimligt tvivel att RR gått med på att sälja varor åt FH och att hon bedrivit försäljning under den aktuella tidsperioden.

Hovrätten har funnit att RR sett mängden och arten varor FH haft i förråden och därefter sålt varor åt honom till förhållandevis låga priser. Hon har inte frågat var varorna kom ifrån och inte sett några kvitton. Utifrån de omständigheter RR känt till har det skäligen kunnat antas att FH i sin verksamhet handlat med varor som är fränhända andra genom brott. Hon har därmed handlat med uppsåt. Hovrätten har för övrigt funnit att RR valt att hjälpa FH med försäljningen trots att hon måste ha insett att det i vart fall fanns en risk för att varorna inte var ärligt åtkomna.

Min bedömning – frågan om prejudikatdispens

Som framgått i det föregående har Högsta domstolen vid ett flertal tillfällen uttalat sig om medverkan till brott. Av dessa avgöranden följer att en medverkansgärning inte behöver vara en medverkan till brottet från dettas början till dess slut. Det brottsliga förhållandet får emellertid inte vara avslutat. Vid brott som inte är perdurerande krävs att medverkansgärningen äger rum i omedelbar anslutning till brottets fullbordan. Av betydelse kan också brottets beskaffenhet vara. Avgörande bör vara om främjandet, som även kan bestå i ett löfte om senare hjälpåtgärder, inletts innan huvudbrottet avslutats.

När det gäller näringshäleri fullbordas brottet när egendomen förvärvas eller tas emot och medverkansgärningen måste således företas senast i omedelbar anslutning till detta. Ingen tvekan kan heller råda om att ett löfte om att sälja varor åt huvudgärningsmannen kan utgöra medverkan till senare förvärv och mottagande av varor. Jag är tveksam till att Högsta domstolen vid en prövning av det nu aktuella målet skulle kunna uttala något som skulle kunna precisera rättsläget på ett mera påtagligt sätt.

Vad sedan gäller uppsåtsfrågan har Högsta domstolen i NJA 2007 s. 929 uttalat sig om uppsåtskravet vid medhjälp till brott och vad som krävs för att en främjare ska anses ha handlat med uppsåt i förhållande till att huvudbrottet ska komma till stånd. Högsta domstolen uttalade att enligt den s.k. tackningsprincipen krävs inte fullständig överensstämmelse mellan en tilltalads föreställning om händelseförloppet och det verkliga förloppet. I vilken utsträckning täckning måste föreligga kan enligt Högsta domstolen inte anges generellt utan får bli beroende av vilken gärning som är aktuell. Ett grundläggande krav är dock att det vid uppsåtliga brott fordras att brottsrekvisiten enligt det tillämpliga straffbudet är täckta av uppsåt.

Av förarbetena till bestämmelsen om näringshäleri framgår när det gäller rekvisitet "skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott" torde kravet på uppsåt få anses uppfyllt om den misstänkte vid förvärvet eller mottagandet kände till de faktiska förhållanden på vilka bedömningen grundas. Vidare uttalas att det ofta är svårt att klarlägga de närmare förhållandena kring ett förvärv eller ett mottagande. Ofta torde emellertid utredningen klart ge vid handen att den misstänkte innehar egendom av sådan omfattning eller sådant slag att det finns skälig anledning anta att egendomen har frånhänts annan genom brott. Förhållandena kan då inte sällan antas vara sådana att det framstår som uppenbart att förvärvet eller mottagandet har skett under motsvarande omständigheter och att straffbestämmelsen därmed kan tillämpas. I detta sammanhang kan även arten av förvärvarens eller mottagarens verksamhet beaktas.

Mot bakgrund av de nu redovisade uttalandena av Högsta domstolen och i förarbetena måste uppsåtsprövningen vid medhjälp till näringshäleri av det slag som målet gäller ta till utgångspunkt vad den medverkande, när han går med på att bistå gärningsmannen, känner till om den verksamhet huvudgärningsmannen bedriver, avseende t.ex. mängden och typen av varor han eller hon hantear, prissättningen vid försäljning, förekomsten och redovisning av kvitton etc. Kravet på uppsåt är därmed uppfyllt om de omständigheter den medverkande känner till är sådana att det skäligen kan antas att huvudgärningsmannen i sin verksamhet handlar med varor som är frånhända andra genom brott. Uppsåtskravet är också uppfyllt om den medverkande själv gör den bedömningen. Även när det gäller frågan om uppsåt är jag tveksam till om Högsta domstolen vid en prövning av det nu aktuella målet skulle kunna uttala något som skulle kunna precisera rättsläget på ett mera påtagligt sätt.

Min bedömning – frågan om extraordinär dispens

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken meddelas om det finns synnerliga skäl för en sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

I propositionen till den nu aktuella bestämmelsen uttalades att utrymmet för prövningstillstånd vid sidan av prejudikatdispensen bör vara ytterst begränsat. De fall som kan komma i fråga är resningsfallen och därmed jämförbara mycket sällsynta situationer. Vidare angavs att prövningstillstånd bör kunna medges i den utsträckning som de extraordinära rättsmedlen kan tillämpas. Den innebörd som resnings- och domvillogrunderna getts i praxis bör vara vägledande också inom den ordinära fullföljdens ram (se prop. 1971:45, s. 90 f).

Enligt 59 kap 1 § första stycket 4 rättegångsbalken skall, efter klagan av den vars rätt berörs, en dom som vunnit laga kraft undanröjas på grund av domvilla bl.a. om det i rättegången förekommit ett grovt rättegångsfel som kan antas ha inverkat på målets utgång. Welamson/Munck uttalar att rättegångsfel helt all-

mänt kan karakteriseras som ett fel av domstolen, innebärande ett åsidosättande eller felaktig tillämpning av en processuell regel. Om ett rättegångsfel bör bedömas som grovt eller inte torde enligt Welamson/Munck i första hand bero på beskaffenheten av den regel som blivit åsidosatt. Är det fråga om en särskilt viktig regel ter det sig motiverat att dess åsidosättande alltid bedöms som grovt rättegångsfel. Som särskilt viktiga bör därvid rimligtvis betraktas regler, vilkas åsidosättande alltid eller åtminstone ofta påverkar utgången av målet. Hit anges bland annat höra reglerna om domstolens skyldighet att inte döma över något annat än det som omfattas av parts talan (se Welamson, Lars / Munck, Johan, Processen i hovrätt och Högsta domstolen, Rättegång VI, 5 uppl., 2016, s. 115 och 227 f.).

Enligt 58 kap. 2 § 5 rättegångsbalken får resning till en tilltalads förmån beviljas om den rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag. I Fitgers kommentar till rättegångsbalken uttalas att det i förarbetena till bestämmelsen som ett exempel på en uppenbart oriktig rättstillämpning anförs att domstolen förbisett eller uppenbart misstolkat en gällande lagbestämmelse. Ett annat redovisat exempel är att domstolen tillämpat en ny lag som i det föreliggande fallet inte varit tillämplig i stället för en gammal lag eller omvänt. Även om rättstillämpningen inte innefattar ett uppenbart förbiseende eller misstag borde den ifrågavarande resningsgrunden kunna åberopas om det är fråga om en rättstillämpning som vid resningsfrågans bedömande klart och oemotsägligt framstår som oriktig (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [version 1 april 2020, JUNO], kommentaren till 58 kap. 2 § första stycket 5 och 58 kap. 1 § första stycket 4).

Medverkan till näringshäleri kan förövas före eller samtidigt med att egendomen förvärvas eller tas emot eller i omedelbar anslutning till att så sker. Med anledning härav har jag i det föregående ifrågasatt hovrättens allmänna uttalanden om dels att ett främjande av näringshäleri kan bestå av andra åtgärder än främjande av förvärv eller mottagande, dels att främjandet även kan avse åtgärder efter själva förvärvet eller mottagandet då dessa befattningar inte nödvändigtvis utgör brottets avslutande. Uttalandena är otydliga och följs inte upp på ett uttryckligt sätt vid bedömningen av om de tilltalade gjort sig skyldiga till medhjälp till FHs näringshäleribrott.

Åtgärder som vidtas efter brottets avslutande kan emellertid ha föregåtts av ett i förväg givet löfte om att bistå huvudgärningsmannen. I sådana situationer föreligger tveklöst medverkan. I en situation där en medhjälpare fortlöpande säljer varor åt huvudgärningsmannen kan vidare varje försäljning sägas främja senare förvärv och mottagande av nya varor.

I det nu aktuella fallet har KA, MS och RR lovat eller gått med på att bistå FH med att sälja varor som han förvärvat eller tagit emot. Det har sedan varit fråga om en fortlöpande försäljningsverksamhet som, särskilt när det gäller KA och

MS, pågått under lång tid. De har därmed enligt min mening främjat FHs förvärv och mottagande av varor.

Gärningsbeskrivningen kunde visserligen ha varit tydligare såtillvida att det uttryckligen påstods att KA, MS och RR lovat eller gått med på att hjälpa huvudgärningsmannen med bl.a. försäljning av varor. Det får dock anses ligga i sakens natur att försäljning av varor för annan föregås av ett löfte eller en överenskommelse om att så ska ske. Det har också varit fråga om en fortlöpande försäljningsverksamhet där varje försäljning främjar huvudgärningsmannens kommande förvärv och mottagande av varor. Jag kan inte se att gärningsbeskrivningens utformning eller hovrättens domskäl skulle innebära det finns synnerliga skäl för Högsta domstolen att pröva målet.

Är gärningsbeskrivningen tillräckligt preciserad?

RRs överklagande

RR hävdar att åklagarens gärningsbeskrivning inte är tillräckligt preciserad då det inte anges vilka konkreta omständigheter som förelegat vid förvärvet eller mottagandet av varorna som kan leda till slutsatsen att de "skäligen kan antas vara frånhända annan genom brott". Vidare uttalas att riksåklagaren i NJA 1986 s. 374 inte ansett en på detta sätt utformad gärningsbeskrivning tillräcklig utan i Högsta domstolen spaltat upp omständigheter på det sätt som bör göras. Bristerna i gärningsbeskrivningen påstås ha medfört att rättegången mot RR inte uppfyllt kravet på rättssäkerhet. Hovrätten har lagt vikt vid ett antal omständigheter som anses innebära att RR borde ha förstått att varorna skäligen kunde vara brottsgods. Dessa omständigheter återfinns inte i gärningsbeskrivningen. Om omständigheter hade angivits i gärningsbeskrivningen skulle det ha påverkat utförandet av försvaret. Nu kom de omständigheter som hovrätten hållit emot RR till stor del överraskande för henne, varför hon berövats möjligheten att utföra sitt försvar utifrån den anklagelse som riktats mot henne.

Den rättsliga regleringen

Enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken får en dom inte avse någon annan gärning än den för vilken talan om ansvar i behörig ordning har förts. I stämningsansökan ska åklagaren enligt 45 kap. 4 § 1 st. 3 RB ange bl.a. "den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande".

I NJA 2003 s. 486 uttalas att åklagaren, enligt 45 kap. 4 § 1 st. 3 rättegångsbalken, i stämningsansökan ska ange "den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande". Kravet på åklagaren anges således inte vara att han i detalj ska beskriva den brottsliga gärningen. Vad som krävs enligt lagtexten är endast att han anger omständigheter som är tillräckliga för gärningens "kännetecknande". Med det torde enligt Högsta domstolen åsyftas att gärningsbe-

skrivningen ska innehålla vad som enligt åklagaren konstituerar brottet. Man kan även uttrycka saken så att gärningsbeskrivningen bör täcka de rekvisit som karakteriserar gärningen som brottslig. Av domen framgår vidare att det i den kontradiktoriska rättsskipningens princip ligger att den tilltalade ska ha fullgoda möjligheter att bemöta påståenden om sådana omständigheter som läggs honom till last (i rättsfallet var fråga om sådana omständigheter som lades till grund för att bedöma brottet som grovt). Det får därför enligt Högsta domstolen anses gälla ett krav på att dessa omständigheter tas upp vid en huvudförhandling. Vad som strider mot den kontradiktoriska rättsskipningens princip är att för den tilltalade överraskande moment ges betydelse vid bedömningen.

Dag Victor slår fast att det helt dominerande skälet för att upprätthålla ett förhållandevis strängt krav på att domstolen i sin prövning inte går utanför åklagarens gärningsbeskrivning tvivelsutan är att den tilltalade genom denna skall kunna förstå vad som läggs honom till last och därigenom också, tillsammans med sin försvarare, kunna bedöma på vilket sätt han bör försvara sig mot åklagarens påståenden. Vid någon punkt måste det sägas att gärningsbeskrivningen inte lämnar utrymme för att beakta vissa omständigheter även om domstolen skulle finna att de i och för sig måste anses vara utredda under huvudförhandlingen. Victor konstaterar att det får anses vara ett ganska stort avstånd mellan den blott godtagbara och den föredömliga gärningsbeskrivningen. Enligt Victor kan gärningsbeskrivningen och det återopade lagrummet aldrig ses helt fristående från hur åklagaren vid rättegången utvecklar sin talan. Gärningsbeskrivningen anges av naturliga skäl vara tämligen kortfattad och först vid rättegången kan domstolen få en närmare uppfattning om vad åklagaren gör gällande i målet. Victor konstaterar att minimikraven på en gärningsbeskrivning är beskedliga. Vad som krävs är att relevanta rekvisitomständigheter finns med och att gärningen beskrivs så individualiserat att det är möjligt att skilja den från andra gärningar. Victor anser att det inte torde vara möjligt att ställa upp någon generell norm för vad som kan krävas i individualiseringshänseende (se Victor i 35 års utredande; en vänbok till Erland Aspelin, s. 222 f).

I artikel 6.3 i Europakonventionen anges vissa minimirättigheter som alltid tillkommer den som anklagas för brott. Den anklagade har enligt artikel 6.3 a) rätt att ofördröjligen och i detalj på ett språk som han förstår bli underrättad om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom. Den som anklagas för brott ska underrättas inte bara om de gärningar som läggs honom till last utan också om den rättsliga kvalificeringen av dessa gärningar. Underrättelsen kan vara muntlig eller skriftlig men ska vara så utförlig att den anklagade får möjlighet att förbereda sitt försvar på ett tillfredsställande sätt.

Lars Heuman hävdar att Högsta domstolen i NJA 2003 s. 486 tolkat 45 kap. 4 § rättegångsbalken på ett sätt som strider emot vad som följer av Europakonventionen och av Europadomstolens praxis. Enligt Heuman går konventionens krav på en detaljerad anklagelseakt längre än rättegångsbalkens allmänt hållna regel.

Anklagelsen skall enligt Europadomstolen inte bara vara detaljerad utan också fullständig. Kravet på omfattningen av detaljerad information beror enligt Europadomstolen på de särskilda omständigheterna i varje enskilt fall. Enligt Heuman måste den tilltalade dock under alla förhållanden få sådan tillräcklig information som krävs för att till fullo förstå omfattningen av anklagelsen mot honom med tanke på hans möjligheter att kunna förbereda sitt försvar på ett adekvat sätt (se artikeln Är vaga och oklara gärningsbeskrivningar godtagbara enligt Europakonventionen? I JT 2005-06, s. 536 ff).

Victor uttalar att Heuman helt vill transformera över Europakonventionens krav till kraven på stämningsansökans utformning. För detta saknas, såvitt Victor kan se, stöd i konventionen eller Europadomstolens praxis. Enligt Victor framgår av Europadomstolens praxis att kraven enligt artikel 6.3 a) inte specifikt hänför sig till stämningsansökningar eller deras motsvarigheter. Tvärtom har domstolen vid åtskilliga tillfällen strukit under att vad som enligt konventionen står i centrum är förfarandet i sin helhet och inte någon särskild del av detta (JT 2006-07, s. 760).

Danelius uttalar i aktuellt avseende bl.a. följande (se Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, 5 uppl., 2015, s. 340).

Av principen att en tilltalad skall underrättas om anklagelsen får också anses följa att han inte skall dömas för en handling som inte omfattas av anklagelsen och som han därför inte kunnat försvara sig mot. Om åklagaren ändrar sitt ansvarspåstående eller om domstolen finner att en åtalad gärning är att hänföra under ett annat lagrum än det som angivits av åklagaren, får domstolen i princip inte döma den tilltalade för ett nytt brott eller enligt ett nytt lagrum utan att först ha berett honom tillfälle att uttala sig om ändringen. Det finns i Europadomstolens praxis en lång rad fall om kränkningar av artikel 6 på grund av att de tilltalade inte fått tillfälle att försvara sig mot ändringar i klassificeringen av de brott för vilka de åtalats.

Min bedömning

Inledningsvis kan konstateras att det i den gärningsbeskrivning som redovisas i NJA 1986 s. 374 inte anges några omständigheter av det slag som nämns i RRs överklagande. I Högsta domstolens domskäl uttalas i nu aktuellt avseende följande.

Riksåklagaren, som förklarat sig godta Åke A:s inför domstolarna lämnade uppgifter, har såsom omständighet vilken utgör anledning att egendomen skäligen kan antas vara åtkommen genom brott främst åberopat att silverföremålen måste ha sett värdefulla ut. Riksåklagaren har också åberopat, att säljaren var okänd för Åke A, att säljaren hade silverföremålen i en plastpåse, att han ej företedde någon fängeshandling och att han begärde mer betalt än han erbjöds. Däremot har riksåklagaren - såsom hans talan får förstås - inte åberopat silverföremålens värde i och för sig.

De omständigheter som således nämns i referatet i NJA synes riksåklagaren ha åberopat under huvudförhandlingen i målet.

Enligt 45 kap. 4 § 1 st. 3 rättegångsbalken ska åklagaren i stämningsansökan ange "den brottsliga gärningen med angivande av tid och plats för dess förövande och de övriga omständigheter, som erfordras för dess kännetecknande". I NJA 2003 s. 486 uttalar Högsta domstolen att det inte krävs att åklagaren i detalj beskriver den brottsliga gärningen. Gärningsbeskrivningen bör täcka de rekvisit som karaktäriserar gärningen som brottslig. Högsta domstolen uttalar vidare att i den kontradiktoriska rättsskipningens princip ligger att den tilltalade ska ha fullgoda möjligheter att bemöta påståenden om sådana omständigheter som läggs honom till last och att det krävs att dessa tas upp vid en huvudförhandling. Vad som strider mot den kontradiktoriska rättsskipningens princip är att för den tilltalade överraskande moment ges betydelse vid bedömningen. Victor uttrycker saken som att vad som krävs är att relevanta rekvisitomständigheter finns med och att gärningen beskrivs så individualiserat att det är möjligt att skilja den från andra gärningar.

Gärningsbeskrivningen i det nu aktuella målet täcker de rekvisit som karaktäriserar gärningen som brottslig. Vidare beskrivs gärningarna så individualiserat att det går att skilja dem från andra gärningar. När hovrätten funnit att omständigheterna skapat en totalbild av att det rör sig om egendom som åtkommit genom brott har särskilt beaktats godsets art, mängd och utseende samt omfattningen av FHs verksamhet. Detta är helt enligt vad som anges i förarbetena till bestämmelsen om näringshäleri och kan inte ha kommit som en överraskning för de tilltalade.

Vad gäller RR har hovrätten funnit utrett och beaktat att hon varit inne i Shurgard-förråden och därmed insett vilken omfattning FHs verksamhet haft. Hon har sedan sålt varor åt honom till förhållandevis låga priser, inte frågat var varorna kom ifrån och inte sett några kvitton. Jag kan inte se något konstigt eller oväntat med att hovrätten beaktar dessa omständigheter vid prövningen av åtalet mot RR. Hovrättens handläggning av målet kan därmed inte anses strida mot den kontradiktoriska rättsskipningens princip.

En prövning av frågan om gärningsbeskrivningens utformning skulle enligt min mening inte vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. I detta sammanhang kan noteras att Victor uttalat att det inte torde vara möjligt att ställa upp någon generell norm för vad som kan krävas av gärningsbeskrivningar i individualiseringshänseende.

Sammanfattande synpunkter om frågan om prövningstillstånd

Som framgått i det föregående anser jag att det inte finns skäl att meddela prövningstillstånd beträffande någon av de frågor som tas upp i de tilltalades överklaganden.

Vidare är målet i sig enligt min mening mindre lämpat för en prövning i sak i Högsta domstolen. Målet är stort och förhållandevis komplext. En omfattande bevisning har åberopats. Hovrättens dom avser fem tilltalade. Vid huvudförhandlingen i hovrätten togs sju hela förhandlingsdagar i anspråk. Fyra av de dömda har överklagat hovrättens dom (samtliga dessa har dömts till villkorlig dom och dagsböter). Huvudgärningsmannen FH har emellertid inte överklagat till Högsta domstolen.

Det kunde möjligen övervägas att med stöd av 54 kap. 11 § första stycket rättegångsbalken meddela ett partiellt prövningstillstånd och att i övrigt vilandeförklara tillståndsfrågan. Jag har emellertid svårt att se hur ett sådant tillstånd lämpligen skulle kunna formuleras.

Till detta kommer att åklagaren i första hand har påstått att FH, KA, MS och RR begått näringshäleribrottet tillsammans och i samförstånd. Med hänsyn till de fyra tilltalades relation till varandra, den långa tid som verksamheten har pågått, vad som utretts om denna och de tilltalades medverkan ser jag inte skäl att fränfalla förstahandsyrkandet för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Slutligen finns det skäl att upprepa att jag satt ett frågetecken framför hovrättens uttalanden om att ett främjande av näringshäleri kan bestå av andra åtgärder än främjande av förvärv eller mottagande och att främjandet även kan avse åtgärder efter själva förvärvet eller mottagandet då dessa befattningar inte nödvändigtvis utgör brottets avslutande. Uttalandena kan emellertid inte enligt min mening tas till intäkt för att hovrättens handläggning av målet innefattar ett grovt rättegångsfel eller att den rättstillämpning, som ligger till grund för hovrättens dom, uppenbart strider mot lag.

Jag avstyrker prövningstillstånd.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Katarina Johansson Welin

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum
Göteborgs åklagarkammare (AM-18090-18)